

Anakku sing panggulu, Gaṭot, saiki wis umur telu-las. Wis klas siji SMP. Wis mangsané supit. Sirku arep dak-katutaké supitan rombongan utawa khitanan umum ing pèngetan pitulasan, ngiras pantes karo bersih désa taun iki. Ngirit, praktis, tur nyontoni ngecagaké pikiran modèrn marang tangga teparo, penduḍuk ing désa Asem Doyong iki. Soalé, aku sajatiné jinja karo éwuh-éwuhan sing uwis. Dèk tetesan anakku pembarep, Santi, biyèn nuruti kalumrahan désa, aku dadi dèyèk temenan. Ana nyaur utang mung kanggo éwuh sapisan, iku baé lagi tetesan lha kok limang taun lagi sah. Lha ya nurut pangonggrongé tangga teparo sing kolot, aku njur seneng di-‘wah’.

‘Wah, nèk pak Harja ya peng-pengan tenan. Éwuh sapisan, tetesan anaké mbarep, wayangan. Dalangé milih sing nggel, Suwanda! (Dèk samana dalang sa-Ngayogyakarta sing onjo déwé swargi Ki Cerna Suwanda.) Lha ya pak Harja mono wong kétok. Guru, tur mantuné wong cukup, ya kuduné ngono!’

Jan mongkog tenan dèk samana krungu di-‘wah’ nguwong ngono iku. Apa manèh ibuné Santi. Wah, sajak nggembélo. Karo tangga teparo banjur mlopog, loma. Ora ngertia, éntuk ‘wah’ sing nglakoni adol sawah. Nandur pari gaga limang tancep, jan alus, ora panèn babar pisan. Dianggo nyaur utang. Apa ora ateges adol sawah limang taun?

Hm, kapok tenan aku. Mula ing pèngetan pitulasan mengko Gaṭot arep dak-daptaraké mèlu supitan rombongan. Bocahé uga wis gelem. Malah seneng, wong kancané akèh. Nanging ibuné kuwi sing mbrengkelo.

‘Hiyoh, sampéyan pilih sih ya, pakné? Nèk Santi olèhé tetesan ditanggapaké wayang peng-pengan, lha kok Gaṭot, diéwuhaké baé ora, mung arep dinunutaké tetakan ndésa? O, aku ora setuju banget, pakné! Aku ora lila anakku mung dibélak-bélakaké!’ anggoné mancahi ibuné, semangat banget, kaya kampanye.

‘Sarèh, sarèh, buné! Aku ki ora kok arep mbédak-mbédakaké anak ngono. Prekara ngrembug anak kuwi rak ...’

‘Nyatané! Nyatané arep ditetakaké nèng pitulasan. Apa ora kuwat ngragadi apa? Wis, wis! Nèk sampéyan ora saguh ngragadi, dak-ragadané déwé! Dak-tetakné déwé! Aja dibélak-bélakaké! Dasar wong lanang, sing

digematèni ya sing anak wédok!' kanḍané nyaiku nyenté-nyenté, mung-gel gunemku banjur ngrampyang ndrudul kaya brondong wutah.

'Uwis apa durung, bu, olèhé kampanye? Nèk uwis genti aku sing kanḍa. Aja dipunggel ḍisik ta! Uwis durung?' kanḍaku sarèh. Wong padu kuwi, nèk sing siji sarèh, rak ora dadi.

'Uwis!' wangsulané karo mèsèm satitik, ketularan sarèh, karo njagur gegerku. 'Gung . . . !' olèhku nggameli.

'Ora jeneng mbédak-mbédakaké nganak, bu. Aku ki rak getun banget déné ḍèk tetesé Santi nganggo éwuh gedèn kaya ngana, nganti limang taun lagi sah olèhé nyaur utang. Lha saiki iki karepku arep ngirit, praktis. Mumpung Gaṭot libur olèhé sekolah, kapinujon pitulasan ngiras bersih désa Asem Doyong arep nganggo khitanan umum, Gaṭot arep dak-ḍaptaraké. Prakara ngrembug anak, kabutuhané rak ora mung tetakan tok ta, bu? Tuwas olèhé netakaké nganggo nggantung gong, nèk olèhé nragadi sekolah ora gawé marem, arak percumah, bu, bu!'

'Enggih. Timbang ditanggapaké wayang kula milih dipundutké sepéḍa jèngki kok, bu . . . !' Gaṭot sing mulih saka dolan dumadakan nrambul gunem.

'Ora! Kowé bocah cilik ora kena usul. Pokoké, mbakyumu biyèn olèhé tetes ditanggapaké wayang, kowé ya kudu dak-tanggapaké wayang, Tot,' kanḍane ibune karo mlérok.

'Manawi kula, sampun ageng. Rak pareng usul ta, bu?' Santi mak be-ḍengus saka pawon, uga banjur mèlu rembugan. Tanpa ngentèni wangsulané ibuné Santi banjur usul: 'Manawi kedah wayangan, kula rumiyin dipuntanggapaken wayang mawi ḍalang ingkang saé piyambak, sapunika Gaṭot ugi kedah mawi ḍalang lan sindèn ingkang saé piyambak: Timbul kaliyan bu Candralukita. Kaliyan segahan lan ubarampé sanèsipun satus èwu kémawon temtu telas, bu.'

Krungu usulé Santi iku aku mak tratab. Ibuné uga banjur katon mak plenggong. Aku banjur ngguyu nggleges, bareng Santi nerusaké usulé: 'Nanging saénipun arta samanten boten usah kanggé wayangan, ya Tot ya? Kanggé tumbas Honda punapa Yamaha bèbèk kémawon, bu! Gaṭot tetep dipunsupitaken wonten pitulasan!'

'Lha enggih! Boten siyos sepéḍa jèngki, malah Honda bèbèk, nggih èm-té-té, bu!' kanḍané Gaṭot karo jogèdan.

'Uuh, duwéa ḍuwit satus èwu, angur nggo gawé omah témbok, sing kuwat tur resik, ora omah gedèg pating ketekrek kaya ngéné iki, Tot. Cah ndésa, dalané ora ana sing alus baé, kepéngin Yamaha!' kanḍané ibuné karo mecucu.

'Lho, lha kok ganti ngrembug omah? Ora sida wayangan ta, bu?' pita-

konku karo ngguyu cekikikan. Sajaké ibuné kèlingan olèhé mentas megap-megap nyaur utang, dèk tetesé Santi kaé. Mula wangsulané banjur empuk:

‘Lha ya ora kudu wayangan. Nanging barèsé baé aku kurang seneng nèk Gaṭot ditetakaké ing pitulasan kuwi. Ora kêtang cilik-cilikan, ngundang bong, dibancaki lan ditetakaké dèwé kok, pakné!’

‘Yèn karepmu kukuh kudu ngono, aku ora bisa meksa, bu. Lha wong ya anak, anaké wong loro. Ning barès baé aku ora bisa golèk utangan manèh lho, bu. Tur mumpung bar pitulasan sésuk kuwi Gaṭot sekolahé libur, apiké ya mèlu ngrahabi pitulasan kuwi. Libur kwartalan ta, Tot?’

‘Enggih. Tur kula langkung seneng nèk supit ten pitulasan niku, bu. Kancané akèh. Tur diramèkaké mawi tari-tarian modèrn, sandiwara daérah, kalih keṭoprak barang ta, bu.’

‘Ora mung kuwi. Isih éntuk sarung karo hèm gratis, Tot,’ sambungé mbakyuné.

Bareng digrudug rembug anaké loro, ibuné malah banjur meneng baé. Mula pitakoné: ‘Piyé? Soré iki mengko bocahé kudu ukur, arep dijaitaké hèm jaré. Dadi mengko soré kudu wis positip. Nèk tetep arep ditetakaké dèwé, mengko ora sah ndaptaraké. Ning nèk oké, sampéyan setuju mèlu supitan nèng pitulasan iki, mengko kudu ndaptaraké, dadi sésuk nèk grès Gaṭot bèn olèh seragam.’

Sirku, banjur arep dak-blakakaké yèn sajatiné anané khitanan umum ing pèngetan pitulasan kang didadèkaké siji karo bersih désa iku, kabèh-kabèh marga usulku. Ana ing rapat Lembaga Sosial Désa Asem Doyong kepungkur iki aku usul: supaya pèngetan pitulasan lan bersih désa mengko ana tabeté kang mumpangati tumrap penduḍuk Asem Doyong, prayoga dianakaké khitanan umum. Khitanan umum iki keledu tetesan kanggo bocah-bocah wadon. Yèn usul iki bisa ditampa, aku saguh arep ndaptaraké anakku Gaṭot. Mula bareng diputus khitanan umum bakal dileksanani, sidané aku sing ndaptaraké dèwé, kanti caṭetan:

‘Nanging kuwi mau yèn bocahé gelem lan ibuné nyarujuké, lho!’

Malah babar pisan aku sing didadèkaké ketua sèksi khitanan umum mau. Kadudut olèhku ndisiki ndaptaraké Gaṭot iku, banjur akèh sedulur-sedulur ing Asem Doyong kang ndaptaraké anaké lanang utawa wadon, mèlu khitanan umum, supitan utawa tetesan.

‘Aku ya arep ndaptaraké anakku, ah! Nyatané ngirit tenan, praktis tur cocog karo dina gedé sing dipèngeti kok. Liré pikiran lan pangrasané wong saiki wis bisa mardika sakaancangan tradisi kang mbeborosi, dileksanani ana ing dina pèngetan Proklamasi Kamardikan. Matís banget! Pak Harja, sing mantri guru baé, ndaptaraké putrané kok. Aku wis

ora perlu isan-isin barang!’ Mangkono rerasané wong-wong, miturut lapurané pemuḍa-pemuḍa sing paḍa mideraké sèrkulèr utawa sing dak-rungu déwé. Lan ya kuwi sing arep dak-critakaké marang ibuné Santi. Nanging, durung nganti kawetu, kapunggel ana pemuḍa teka, nariki urunan pitulasan.

‘Lho, awaké déwé durung pasok ta, bu? Dina iki entèk-entèkané pasokan, jaré!’ anggonku opyak, kagèt. ‘Dak-arani wis pasok wingi-wingi.’ ‘Durung. Dèk embèn nak Sarpan iki mréné, dak-semayani jaré.’

‘Hi hi hiiiik! Géné pasokan sèket rupiah baé disemayani! Kaṭik mau sajak sumugih-sugih!’ anggonku melèhaké ibuné. Bocah-bocah, Santi, Gaṭot lan Sarpan paḍa mèlu mèsèm. Ibuné ya katut mèsèm kecut.

‘Hus! Barang ora apik kok dikandhak-kandhakaké, ya Pan ya?’ tumang-gapé ibuné, sajak rikuh. Sing ndaptaraké khitanan umum sapa baé, Pan?’

‘Mboten apil, bu. Rak pak Harja ta ingkang pirsu? Bu Harja kok malah ndangu kula, ta?’

‘O, iya ta?’

Ibuné Santi sajak kagèt, nanging banjur bisa nyandiwara:

‘Lha ning bapakmu malah durung ngerti komplité ngono kok. Rakutupané iki mengko ta? Olèhku takon kowé ki, kowé sing tukang mu-beng, nèk wis ngerti.’

‘Inkang ceṭa Sarpin, ugi Sarijah, aḍi-aḍi kula piyambak, bu. Simbok pancènipun boten setuju, nanging sareng ngertos manawi ḍik Gaṭot, putranipun pak Harja, ugi dipundaptaraken, simbok lajeng setuju.’

‘Upama Gaṭot ora sida?’

Ibuné takon mangkono, bok-manawa marga kagèt kok konḍangé jebul Gaṭot wis keḍaptar.

‘Lho, punapa ḍik Gaṭot boten èstu ta, bu?’

Sarpan kagèt.

‘Ibu boten marengaken punapa?’

‘Kuwi mung upama kok, Pan. Tur nèk aku ki rak monat-manut baé. Purba wasésu rak bapakmu kuwi!’ wangsulané ibuné bocah-bocah karo ngilirik aku.

Saungkuré Sarpan, aku banjur nanjihaké marang ibuné bocah-bocah: ‘Njur piyé, bu? Beneré Gaṭot rak wis dak-ḍaptar, nanging isih janggèlan. Dicabut ora?’

Minangka wong lanang sing ngetutaké bojo, aku kerep ngalahi, ngrumangsani mau-mauné: gliḍig kecanṭol.

‘Nèk sing ngurus jebul sampéyan, mangka sing usul uga sampéyan, ya wis aja dicorèk, pakné!’ putusané éklas, ora kapeksa.

'Sokur ta nèk ngono, bu! Dadi aku ora banjur konḍang dadi Citraksi. Lha wong aku sing ngusulaké, lha kok arep ora mèlu ngrahabi!'

Aku banjur ngetokaké bloknot, macakaké jenengé bocah-bocah sing bakal mèlu khitanan umum. Kabèh ana rolas, lanang pitu kepétung Gaṭot, wadon lima.

'Ayo Tot, ndèrèk nèng dalemé pak ḍukuh: ukur!'
Aku karo Gaṭot buḍal.

Suhardjéndra

(in: Mekar Sari no. 13, September 1971).

53

IBU

Ibu, ḍèk bengi aku ketemu
karo kenya sing tau ngrebut atiku.
Ibu, ḍèk bengi aku papagan
karo prawan sing tau dak-jak gojègan.
Ibu, wiwit kuwi aku tansah kèlingan
karo kenya sing tau dak-jak kenalan.
Ibu, saya suwé èsemé njiret atiku,
piyé, Ibu, umpama bocah kaé dipèk mantu?
apa Ibu wis kersa kagungan mantu?

Mas Tok

(in: Panyebar Semangat no. 47, November 1973).